

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ
ІМЕНІ МИКОЛИ ЯРМАЧЕНКА НАПН УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСНА РАДА
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ
«БАГАТОПРОФІЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ ЦЕНТР
СВЯТОГО МИКОЛАЯ»
УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР ПРАКТИЧНОЇ
ПСИХОЛОГІЇ І СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
AKADEMIA PEDAGOGIKI SPECJALNEJ IM. MARII GRZEGORZEWSKIEJ
CONCORDIA UNIVERSITY OF EDMONTON
ÚSTAV ŠPECIÁLNEJ PEDAGOGIKY, PEDAGOGICKÁ FAKULTA
UNIVERZITY JÁNA KOMENSKÉHO, SLOVENSKO
ЦЕНТР СЛУХОВОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ «АВРОРА»
ВСЕУКРАЇНСЬКА БЛАГОДІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ «ДАУН СИНДРОМ»

**Матеріали X Міжнародного конгресу зі
спеціальної педагогіки та психології
«БЕЗБАР'ЄРНІСТЬ В ОСВІТІ ОСІБ
З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ:
ДОСВІД ТА ІННОВАЦІЇ»**

(24-25 жовтня 2024 року)

УДК 376.378.147.

«БЕЗБАР'ЄРНІСТЬ В ОСВІТІ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ: ДОСВІД ТА ІННОВАЦІЇ». Матеріали X Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки та психології. – К.: ІСПШ імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2024. – 452 с.

До збірника ввійшли матеріали і тези доповідей, подані учасниками X Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки та психології, «Безбар'єрність в освіті осіб з особливими потребами: досвід та інновації» (24-25 жовтня 2024 року).

Тексти публікуються в авторській редакції. За науковий зміст і якість поданих матеріалів відповідають автори.

© Інститут спеціальної педагогіки і психології
ім. М. Ярмаченка НАПН України, 2024
© Автори статей, 2024

Назаренко В. Г., ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОЄКТУ «ГАЙДА НА КУХНЮ!» В ОСВІТНЬО-КОРЕКЦІЙНИЙ ПРОЦЕС СПЕЦІАЛЬНОЇ ШКОЛИ – ОДИН ІЗ ГОЛОВНИХ ЧИННИКІВ ВИХОВАННЯ В УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ СТАВЛЕННЯ ДО СВОГО ЗДОРОВ'Я ЯК ДО ОСОБИСТИХ ЦІННОСТЕЙ	305
Ничта Н. Л., ПСИХОЛОГІЧНІ ПРАКТИКИ ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ НЕЙРОПЛАСТИЧНОСТІ МОЗКОВИХ СТРУКТУР ТА КОГНІТИВНИХ ФУНКЦІЙ У ДІТЕЙ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ СТРЕСОВОГО ВПЛИВУ ВІЙНИ	310
Обухова Н. О., СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА БАТЬКІВ ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	315
Околович О. С., НАПРЯМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ УЧАСНИКІВ ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	318
Орленко І. М., ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНИХ ЦЕНТРІВ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СПІВПРАЦІ З ГРОМАДАМИ	321
Пензіна Н. М., ОСОБЛИВОСТІ УРОКУ З НЕМОВЛЕННЄВОЮ ДИТИНОЮ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ	326
Перетяга Л. Є., ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ VOOMWNASCKERS НА ЛОГОРИТМІЧНИХ ЗАНЯТТЯХ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	330
Поліщук Ю. В., СЕЛЕКТИВНИЙ МУТИЗМ: ОСОБЛИВОСТІ КОРЕКЦІЙНОГО ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО ВПЛИВУ	335
Попович І. С., САМОЗДІЙСНЕННЯ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ В УМОВАХ ЦИФРОВОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА	340
Прохоренко Д. О., СТРАТЕГІЇ ТА МЕТОДИ РОБОТИ З ПСИХОТРАВМОЮ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	345
Рибак О., ПЕРЕКЛАДАЧ ЖЕСТОВОЇ МОВИ: ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	348
Рібцун Ю. В., НАУКОВЕ ПІДґРУНТЯ СТВОРЕННЯ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВОЇ ПРОГРАМИ ДЛЯ РОБОТИ З ДОШКІЛЬНИКАМИ З ОСОБЛИВИМИ МОВЛЕННЄВИМИ ПОТРЕБАМИ	351
Рібцун Ю. В., Василенко І. М., УВАГА ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА КОМУНІКАТИВНОГО КОМПОНЕНТА МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	356

4. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019).

5. Про затвердження професійного стандарту «Перекладач жестової мови (сурдоперекладач)», наказ Міністерства соціальної політики України № 203 від 19.02.2019 р.

Рібцун Юлія Валентинівна,
канд. пед. наук, ст. наук. сп.,
ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України,
м. Київ, Україна

НАУКОВЕ ПІДґРУНТЯ СТВОРЕННЯ КОРЕКЦІЙНО- РОЗВИТКОВОЇ ПРОГРАМИ ДЛЯ РОБОТИ З ДОШКІЛЬНИКАМИ З ОСОБЛИВИМИ МОВЛЕННЄВИМИ ПОТРЕБАМИ

Освіта – це основа для прогресу та розвитку суспільства, фундамент майбутнього. Дошкільна освіта, зокрема спеціальна, має на меті всебічний розвиток, навчання, виховання, корекцію (компенсацію) інтелектуальних, функціональних, фізичних, навчальних, соціоадаптаційних (соціокультурних) труднощів дитини, виявлення її потенційних можливостей і соціалізації дитячої особистості. Візією майбутнього освіти і науки України [1], Законом України «Про дошкільну освіту» (№8030 від 6.06.2024 р.) [2] передбачено здобуття дошкільної освіти дітьми (обов'язковість для старшого дошкільного віку) на основі свободи вибору та безбар'єрності, у сучасному просторі безпечного, здорового, інклюзивного освітнього середовища, згідно з вимогами до якості та змісту, з урахуванням можливостей для самореалізації.

У країнах близького зарубіжжя для роботи з дітьми з особливими мовленнєвими потребами використовують дві групи програм, які спираються на: 1) психолого-педагогічну класифікацію мовленнєвих порушень (загальний недорозвиток мовлення, фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення, заїкання); 2) клініко-педагогічну класифікацію, фокусуючись на конкретному мовленнєвому розладі (дизартрія, ринолалія, заїкання тощо). В існуючих корекційних програмах подолання мовленнєвих розладів зводиться лише до цілеспрямованої логопедичної роботи з корекції окремих ланок мовленнєвої

діяльності, що не враховує уявлень про мовлення як цілісну єдину систему у поєднанні лінгвістичного та комунікативного компонентів мовленнєвої діяльності, мовлення та мислення, мовлення та праксису, мовлення та ін. вищих психічних функцій.

Наразі в Україні відбулися зміни відносно організації навчання осіб з особливими освітніми потребами (затверджено постановою Кабінетів Міністрів України №765 від 21.07.2021 р.). Відповідно до нормативного документа [4] в освітніх закладах надається психолого-педагогічна підтримка дітям з наступними категоріями (типами) особливих освітніх потреб (труднощів), зокрема: а) інтелектуальними; б) функціональними (сенсорними, моторними, мовленнєвими); в) фізичними; г) навчальними; г) соціоадаптаційними (соціокультурними).

Так, діти з особливими мовленнєвими потребами мають функціонально-мовленнєві труднощі, що стосуються відтворення звуко-складової структури слова, розбірливості мовлення, темпу і ритму, мелодико-інтонаційного малюнку, характеристик голосу, розрізнення звуків мовлення на слух, використання словникового запасу і граматики, перебігу читання, письма, комунікації.

Вираженість зазначених утруднень може бути різною та варіюватись від найлегших до найтяжчих, зокрема можна виділити такі труднощі: 1) *поодинокі незначні* – діти отримують при цьому перший рівень підтримки на рівні закладу; кількість дошкільників у групі не обмежується; 2) *легкого ступеня* – другий рівень підтримки; в групі серед інших дошкільників може перебувати не більше трьох дітей із зазначеним ступенем труднощів; адаптація змісту навчання; за потреби асистент вихователя; 3) *помірного ступеня прояву* – третій рівень підтримки; не більше двох дітей в групі; адаптація змісту навчання; за потреби асистент вихователя, асистент дитини; 4) *тяжкого ступеня прояву* – четвертий рівень підтримки; не більше однієї дитини в групі; адаптація чи модифікація змісту навчання; за потреби асистент вихователя, асистент дитини; 5) *найтяжчого ступеня прояву* – п'ятий рівень підтримки; не більше однієї

дитини в групі; адаптація чи модифікація змісту навчання; обов'язкові асистент вихователя, асистент дитини [3].

Особливі мовленнєві потреби можуть спостерігатись не лише у дітей з функціонально-мовленнєвими, а й з інтелектуальними, функціонально-сенсорними, функціонально-моторними, фізичними, навчальними, соціоадаптаційними та соціокультурними труднощами (Ю. Рібцун). Різноманітність наявних мовленнєвих порушень потребує детального аналізу та створення індивідуальних корекційно-розвиткових програм, основні алгоритми та напрями яких міститиме основна Програма.

Саме тому у відповідь на наказ Міністерства освіти і науки України (директорат дошкільної та інклюзивної освіти) №6/457-24 від 13.05.2024 р. «Про розробку навчально-методичного забезпечення» була створена «Програма з корекційно-розвиткової роботи з дітьми дошкільного віку з особливими мовленнєвими потребами», побудована на новітніх засадах інклюзивної та логопедичної освіти (авторське право на літературний письмовий твір наукового характеру №128520 від 26.06.2024 р.).

Методологічною основою програми стали:

1) **вчення про:** а) анатоμο-фізіологічні основи мовленнєвої діяльності (О. Беляєва, С. Білаш, А. Головацький, М. Коптев, Л. Матешук-Вацеба, О. Проніна, П. Сидоренко, В. Сокур, Г. Чайченко, В. Черкасов, В. Цибенко та ін.); б) методи комплексної діагностики і корекції порушень мовленнєвого розвитку у дітей (Е. Данілавічюте, Л. Волкова, К. Карлепп, С. Корнєв, В. Лубовський, О. Лурія, І. Мартиненко, І. Марченко, Ю. Рібцун, Є. Соботович, В. Тищенко, Л. Трофименко, Н. Трауготт та ін.); в) мову як знакову систему (О. Авраменко, Т. Береза, О. Бодик, Г. Голосовська, Ю. Данчук, Ю. Дворецька, І. Житар, М. Коновалова, О. Леонтєв, Т. Матвійчук, Л. Мацько, О. Микитюк, В. Німчук, Т. Рудакова, О. Шахнарович, С. Шевчук та ін.); г) практичний взаємозв'язок мовлення та мислення (Д. Браун, Дж. Брунер, Л. Виготський, Дж. Грін, М. Жинкін, О. Леонтєв, Ж. Піаже, Д. Слобін, О. Шахнарович та ін.); д) різні види діяльності, зокрема мовленнєвої, їх психофізіологічну структуру,

загальнофункціональні та специфічні мовленнєві механізми (Т. Ахутіна, Дж. Грін, Е. Данілавічюте, М. Жинкін, І. Зимня, О. Леонт'єв, О. Лурія, І. Мартиненко, Ю. Рібцун, Є. Соботович, В. Тищенко, Л. Трофименко та ін.);

2) **підходи:** а) діяльнісний у системних наукових дослідженнях (В. Давидов, В. Зінченко, О. Конопкін, О. Леонт'єв, Ю. Рібцун, С. Рубінштейн, В. Шадріков, Г. Щедровицький та ін.); б) логопсихосинергетичний (Ю. Рібцун); в) особистісно-орієнтований (Т. Алексеєнко, Ш. Амонашвілі, І. Бех, Г. Блеч, Л. Виготський, Е. Данілавічюте, І. Зимня, Г. Китайгородська, Г. Костюк, О. Леонт'єв, Ю. Рібцун, К. Роджерс, С. Рубінштейн, Т. Сак, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Л. Френ, В. Шаталов, І. Якиманська та ін.); г) психолінгвістичний підхід (Л. Андрусин, Л. Бартенєва, Е. Данілавічюте, О. Леонт'єв, Ю. Рібцун, Д. Слобін, Є. Соботович, В. Тищенко, Л. Трофименко, О. Шахнарович, М. Швачкін та ін.); д) психолінгвосинергетичний (Е. Данілавічюте);

3) **положення про:** а) багаторівневу структуру процесу сприймання мовлення (О. Вінарська, В. Галунов, М. Жинкін, І. Зимня, Є. Соботович, Л. Чистович та ін.); б) взаємовплив формування ручної моторики та розвитку мовленнєвої діяльності (О. Аксьонова, М. Бернштейн, В. Бехтерєв, Ю. Бойко, Е. Вільчковський, Е. Данілавічюте, Н. Денисенко, М. Єфименко, М. Кольцова, Т. Круцевич, О. Миронюк, Ю. Рібцун, Л. Фоміна, А. Шевцов, Б. Шеремет, С. Циба та ін.); в) функціональну єдність фонетичного та фонематичного компонентів мовленнєвої діяльності (О. Бабич, В. Бельтюков, Н. Гаврилова, Е. Данілавічюте, М. Жинкін, Т. Мельниченко, В. Орфінська, Ю. Рібцун, М. Швачкін та ін.);

4) **принципи:** І. загальнодидактичні: а) систематичності; б) комплексності; в) наочності; г) доступності; г) цілісності; д) інтеграції; е) дитиноцентризму; є) концентризму; ж) гендерності; з) компетентності; и) результативності; і) особистісно орієнтованої освіти; ї) природовідповідності; й) відповідності програмним вимогам закладів дошкільної освіти; к) адаптивності до швидко змінного світу; л) євроінтеграції

та глобалізації; м) науково орієнтованого навчання; н) наступності з початковою ланкою освіти (Л. Артемова, І. Бех, А. Богущ, Е. Вільчковський, Н. Гавриш, Н. Денисенко, І. Єрмаков, О. Кононко, К. Крутій, Т. Піроженко, О. Пометун, Т. Поніманська, Ю. Рібцун, О. Савченко, І. Якиманська та ін.); П. *Спеціальні*: а) онтогенетичний; б) епігенетичний; в) корекційної спрямованості навчання та виховання; г) безбар'єрності та інклюзивної освіти; г) урахування симптоматики порушення і структури мовленнєвого розладу; д) диференційованості у формуванні усного мовлення; е) стимулювання психомовленнєвого розвитку; є) врахування зони актуального і найближчого розвитку дитини (Л. Андрусишин, Е. Данілавічюте, Е. Еріксон, В. Засенко, А. Колупаєва, С. Литовченко, Л. Прохоренко, Ю. Рібцун, О. Таранченко, Л. Трофименко, О. Чеботарьова, Н. Ярмола та ін.);

5) *теорії, концепції*: а) центральної організації рухів та усного мовлення (М. Бернштейн, В. Бехтерєв, М. Введенський, Е. Вільчковський, М. Єфименко, М. Кольцова, О. Лурія, О. Ухтомський, А. Шевцов, Б. Шеремет та ін.); б) розвитку мовлення в дошкільному віці в онто- та дизонтогенезі (Н. Базима, Л. Виготський, М. Жинкін, О. Лурія, І. Мартиненко, І. Марченко, Л. Парамонова, Ю. Рібцун, Є. Соботович, В. Тищенко, Л. Трофименко, М. Хватцев, М. Шеремет та ін.); в) про структуру мовних знань, механізми їх засвоєння та особливості оволодіння мовленнєвою діяльністю на практичному рівні у процесі онто- та дизонтогенезу, зокрема артикуляторними та акустичними характеристиками звуків мовлення (В. Бельтюков, Л. Виготський, Е. Данілавічюте, М. Жинкін, М. Зеєман, І. Зимня, О. Леонтєв, І. Мартиненко, Ю. Рібцун, Є. Соботович, В. Тищенко, Л. Трофименко, М. Шеремет та ін.); г) концепції стандарту спеціальної освіти дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку (Ю. Рібцун, Є. Соботович) та ін. [5].

Зазначені вчення, теоретичні положення, наукові підходи, концепції та перераховані принципи дали змогу створити комплексність, цілісність і системність корекційно-розвивальної роботи в умовах закладу дошкільної освіти.

Список літературних джерел

1. Візія майбутнього освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Viziya.maybutnoho.osvity.i.nauky.Ukrayiny/12.07.2023/Viziya.maybutnoho.osvity.i.nauky.Ukrayiny-12.07.2023-2.1.pdf>
2. Закон України «Про дошкільну освіту». URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/250462.html>
3. Методичні рекомендації для інклюзивно-ресурсних центрів щодо визначення категорій (типології) освітніх труднощів у осіб з ООП та рівнів підтримки в освітньому процесі. К. : Квант-Раціо, 2021. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/730624>
4. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/765-2021-%D0%BF#Text>
5. Рібцун Ю. В. Концептуально-теоретичні основи корекційно-розвивальної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. *Development trends in special and inclusive education in the context of the European dimension: theory and practice*: Scientific monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2024. P. 189-204. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/742287>

Рібцун Юлія Валентинівна

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
Інститут спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України,
м. Київ, Україна

Василенко Ірина Миколаївна,

старший викладач,
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

УВАГА ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА КОМУНІКАТИВНОГО КОМПОНЕНТА МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Формування психомовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку з функціонально-мовленнєвими труднощами є актуальною та досить складною проблемою сьогодення, що зумовлено важливістю вироблення готовності до шкільного навчання, розкриття індивідуальних потенційних можливостей, необхідністю повноцінної адаптації та соціалізації в колективі ровесників, розгорнутої комунікації для подальшого безбар'єрного життя.

Як зазначають науковці, «комунікативний компонент у мовленнєвій діяльності – реалізація комунікативної функції мовлення в процесі вербального